

PRGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

KAPLICY p w. ś w. J E R Z E G O

znajdującej się przy zespole szpitala św. Ducha we Fromborku

OPRACOWANIE: KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI

KATARZYNA POLAK

ul. Małeckiego 13 m4

60-707 Poznań

TORUŃ 2016

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

A. CZĘŚĆ OPISOWA

- I. PRZEDMIOT OPRACOWANIA
- II. ZAKRES OPRACOWANIA
- III. HISTORIA OBIEKTU
- IV. OPIS I TECHNIKA WYKONANIA
- V. OPIS STANU ZACHOWANIA
- VI. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE
- VII. PROGRAM PRAC

B. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA

CZĘŚĆ OPISOWA

I. PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Elewacje oraz wnętrze kapliczki św. Jerzego we Fromborku.

- **nr wpisu do rejestru zabytków:** 660/67 z 12.10.1967
- **adres:** ul. Braniewska, 14-530 Frombork
- **właściciel:** Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku,
ul. Katedralna 8, 14-530 Frombork
- **autorzy opracowania:** Barbara Wiśniewska, Katarzyna Polak,

II. ZAKRES OPRACOWANIA

Projekt konserwatorski dotyczy elewacji, pokrycia dachowego i wnętrza kaplicy św. Jerzego.

III. HISTORIA OBIEKTU

Kaplica została wzniesiona po roku 1826 po rozebraniu istniejącego tutaj wcześniej leprozorium, które wzmiankowane było już w 1379. Leprozorium było użytkowane od XV wieku jako miejski przytułek. W czasie wojen uległo zniszczeniu i zostało odbudowane tylko częściowo wraz z kaplicą, która została konsekrowana przez biskupa Marcina Kromera w roku 1598. Stopniowo niszczący budynek został rozebrany w 1826 roku podczas wytyczania nowej drogi do Braniewa.

Wtedy wzniesiono nową kaplicę, która przejęła uposażenie oratorium rozebranego przytułku. Jeszcze po wojnie był wokół kaplicy niewielki cmentarz, zlikwidowany w roku 1970. Na jego miejscu powstał park¹

¹ Tadeusz Piaskowski, Henryk Szkop, Frombork 2003, Zabytki Fromborka s. 104

W roku 1984 przeprowadzono remont kaplicy. Na podstawie fotografii archiwalnych można stwierdzić, że w tym czasie skuto tynki do wysokości gzymsu, wykonano izolację w dolnej części murów, otynkowano i pomalowano ściany.

Po remoncie detal był podkreślony jasną (białą) farbą a ściany były szare, co dawało dość wyraźny kontrast.

Stan kaplicy w 1984 roku, po zakończeniu prac remontowych.

IV. OPIS I TECHNIKA WYKONANIA

Kapliczka wzniesiona na planie kwadratu o boku 3,7 m. Wysokość do gzymsu 2 m. Nakryta dwuspadowym dachem, krytym ceramiczną dachówką. Na kalenicy dachu ustawiono drewnianą wieżyczkę sygnaturki o stożkowym, pokrytym blachą hełmie z zachowanym dzwonem.

Szczyty mają zróżnicowaną formę. Południowy jest trójkątny. Północny ma skromną, barokową formę z małym naczółkiem i wolutowymi uproszczonymi spływami.

Na elewacji wschodniej umieszczono wejście zamknięte jednoskrzydłowymi drzwiami z nadświetlem. W elewacji północnej duże okno zamknięte odcinkowo w obramieniu ze szklwionych płytek obecnie pomalowanych.

Ściany wzniesione z cegieł są tynkowane i malowane. Po remoncie w 1984 ściany do gzymsu otynkowane zaprawą cementową (na podstawie oględzin) powyżej zachowane zaprawy historyczne z późniejszymi uzupełnieniami.

Ściany kapliczki pomalowane obecnie farbą w kolorze różowym z wyróżnionym jasnym detalem. Po remoncie w 1984 ściany pomalowane były na szaro.

Opierzenia na szczytach oraz pokrycie sygnaturki wykonane z blachy miedzianej.

Drzwi z kutymi zawiasami kilkakrotnie malowane farbami olejnymi.

V. OPIS STANU ZACHOWANIA

Ogólny stan zachowania kaplicy Św. Jerzego jest zły. Elewacja jest zawilgocona, zabrudzona i w wielu miejscach porośnięta mikroorganizmami. Tynk jest zawilgocony szczególnie w strefie przyziemia, gdzie jest pokryty intensywnymi przebarwieniami powstałymi w związku z występowaniem kolonii mikroorganizmów.

Jedną z przyczyn wysokiego zawilgocenia są płyty chodnikowe okalające kaplicę, które także pokryte są grubą warstwą mchów i porostów, ponadto rura spustowa odprowadza wodę wprost na płyty, co powoduje kumulowanie się wilgoci w najniższej warstwie ścian. Zawilgocenie widoczne jest także na szczycie elewacji zachodniej, poniżej okna na elewacji południowej oraz na gzymsie elewacji południowej, który pokryty jest mikroorganizmami od strony dachu.

Wtórny tynk położony w czasie remontu w latach 80 ubiegłego wieku uniemożliwia określenie stanu zachowania muru i zapraw znajdujących się pod nim. Wtórny tynk jest zachowany w dobrym stanie, ubytki występują jedynie na wybrzuszeniach gzymsu na szczycie elewacji południowej. Elewacja pokryta jest współczesną warstwą farby emulsyjnej, która zachowana jest w dość dobrym stanie i odpaja się tylko miejscowo.

Drzwi znajdujące się na elewacji wschodniej także pokryte farbą olejną, zarówno elementy drewniane jak i nity i ozdobne zawiasy. Powierzchnia drzwi jest nierówna, farba miejscami

położona jest bezpośrednio na drewnie, miejscami odspaja się odsłaniając starsze warstwy malarskie. Klamka wtórnie dodana.

Okno w elewacji wschodniej posiada obramienie ze szklwionych płytek, znajdujących się na licu ściany, je także pokryto farbą olejną.

Dachówki pokryte są grubą warstwą mchów i porostów, wiele z nich jest popękanych.

Blacha na obróbkach zachowana jest w dość dobrym stanie. Braki widoczne są na krawędziach szczytu północnego.

Elementy drewniane w obrębie sygnaturki są zniszczone pod wpływem ciągłego narażenia na działanie wody, podobnie skorodowane elementy żelazne, jednak dokładny stan zachowania sygnaturki będzie możliwy do określenia po zamontowaniu rusztowań i bliższych oględzinach.

We wnętrzu kaplicy ściany oraz drewniany strop pokryto białą farbą olejną. Powierzchnia stropu jest miejscami zawilgocona, wyraźne są zacieki, szczególnie w miejscu styku ze ścianami.

Na ścianach widoczne są rozległe zaplamienia wynikające najprawdopodobniej z - mikroorganizmów. We wnętrzu kaplicy znajduje się dziura w posadzce, przez którą widać kruchę. Dokładna ocena stanu zachowania i wytrzymałości posadzki wymaga przeprowadzenia badań architektonicznych, natomiast w przypadku kruchy konieczne są badania archeologiczne.

VI. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Niewłaściwe materiały zastosowane w trakcie prac remontowych wykonanych w roku 1984 przyczyniają się obecnie do niszczenia substancji kaplicy. Cementowe tynki znacznie ograniczają swobodne przemieszczanie wody i wilgoci w obrębie murów powodując powstanie sprzyjającego środowiska dla rozwoju mikroorganizmów. Ponadto zawilgoconie umożliwia degradację tynków we wnętrzu pod wpływem zmian temperatury (zamarzania). Z tych względów proponuje się usunięcie tych współczesnych tynków i w zależności od stanu odsłoniętego muru zastąpienie ich tynkami renowacyjnymi (jednowarstwowym tynkiem renowacyjnym) z warstwą gładzi wapiennej na powierzchni.

Niekorzystna jest obecność cementowej wylewki i płyt chodnikowych wokół ścian. Właściwsze pod względem funkcjonalnym i estetycznym jest wykonanie warstwy drenującej i odsączającej.

W bardzo złym stanie zachowane są historyczne wyprawy tworzące detal na szczytach i gzymsy. Dlatego należy poddać je konserwacji i restauracji. Strukturę zapraw należy wzmocnić hydrofilnym preparatem krzemorganicznym. Przed przystąpieniem do prac, po uzyskaniu dostępu do obiektu należy przeprowadzić badania w celu odsłonięcia warstw opracowania kolorystycznego i ustalenia chronologii oraz opracowania projektu kolorystycznego. Wszystkie uzupełnienia w obrębie historycznych tynków należy wykonać z

zaprawy wapienno-piaskowej dostosowanej do oryginalnej zaprawy pod względem nasiąkliwości i wytrzymałości mechanicznej oraz faktury.

Należy ustalić kolorystykę stolarki i przeprowadzić renowację drzwi. Szklwione kształtki należy oczyścić z przemalowań i odrestaurować z zastosowaniem technologii konserwatorskich.

Należy przełożyć dachówkę uzupełniając ubytki.

We wnętrzu należy usunąć zniszczone tynki i wykonać nowe wapienne. Strop należy oczyścić z przemalowań. Należy sprawdzić czy w stropie są otwory wentylacyjne i przywrócić je (np. odsłonić otwór do liny dzwonnej). Wentylacja we wnętrzu poprawi mikroklimat.

Osobnym zagadnieniem jest remont posadzki. Obecnie cementowa wylewka jest uszkodzona i przez powstały otwór widoczna jest głęboka pustka. Miejsce to jest przykryte - zabezpieczone blachą, ale mimo to cienka wylewka stanowi zagrożenie, ponieważ nie wiadomo jaki jest zasięg pustki pod wylewką i jaka jest jej przyczyna. Należy rozpoznać co znajduje się pod posadzką i podjąć odpowiednie działania - wykonać nową posadzkę lub zasypać pustkę. Decyzję należy podjąć komisyjnie po wykonaniu badań.

VII. PROGRAM PRAC

A. BADANIA I PRACE DOKUMENTACYJNE

1. Badania stratygraficzne warstw barwnych drzwi, stolarki okiennej, tynku i wnętrza – ścian i stropu.
2. Określenie stopnia zawilgocenia elewacji po skuciu tynków cementowych.
3. Identyfikacja oryginalnej zaprawy.
4. Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.

B. PRACE WSTĘPNE

1. Usunięcie opaski z płyt chodnikowych okalających kaplicę.
2. Wykonanie warstwy odsączającej wzdłuż fundamentów kaplicy - zalecana mata drenarska i żwirowa frakcja w geowłókninie.

C. PRACE KONSERWATORSKIE ELEWACJI

1. Określenie zakresu występowania tynków oryginalnych.
2. Po określeniu stanu zachowania tynków oryginalnych należy przeprowadzić wzmocnienie strukturalne.
3. Ostrożne skucie tynków wtórnych.
4. Dezynfekcja powierzchni. W miejscach widocznego wzrostu mikroorganizmów (glonów i porostów) należy zastosować preparat biobójczy przeznaczony do materiałów elewacyjnych zgodnie z instrukcją producenta. Dezynfekcja ma na celu doraźne zniszczenie żywotności mikroorganizmów, przed prowadzeniem prac konserwatorskich.
5. Usunięcie soli rozpuszczalnych z przypowierzchniowych partii muru – okłady z pulpy celulozowej z bentonitem i piaskiem. Kontrola efektywności odsalania.

6. Określenie zakresu występowania wtórnych materiałów i ostrożne ich usunięcie: m.in. wykucie cementowych zapraw ze spoin.
 7. Wypełnienie pustek i szczelin zidentyfikowanych w murze. Należy zastosować zaprawy przeznaczone do tego celu o dobrej rozlewności, wiążące bezskurczowo, o niskiej wytrzymałości mechanicznej np. Bohrlochsuspension prod. Remmers
 8. Wzmocnienie strukturalne zdeintegrowanych cegieł i zapraw oryginalnych hydrofilnym preparatem na bazie estrów kwasu krzemowego zgodnie z instrukcją producenta.
 9. Uzupełnienie ubytków cegieł zaprawami lub nowymi cegłami w zależności od wielkości ubytku.
 10. Uzupełnienie ubytków zapraw w spoinach.
 11. Usunięcie przemalowań z powierzchni tynków historycznych.
 12. Ostrożne usunięcie uzupełnień w obrębie zachowanych tynków historycznych.
 13. Uzupełnienie ubytków w obrębie tynków historycznych z odtworzeniem profili. Zalecana jest samodzielnie przygotowana zaprawa na bazie wapna dołowanego i odpowiedniego kruszywa.
 14. Odtworzenie tynków na podstawie wykonanych badań określających stopień zawilgocenia. W przypadku silnego zawilgocenia i zasolenia należy zastosować tynki renowacyjne w przyziemiu, do wysokości 1m, natomiast powyżej tynki wapienne. Należy zastosować tynki wapienne przeznaczone do ekspozycji zewnętrznej. Zaprawa powinna być drobnoziarnista, aby można było uzyskać gładką powierzchnię i barwiona w masie w kolorze naturalnych tynków historycznych. Tynki należy nakładać po formie, miękko.
 15. Opracowanie kolorystyczne powierzchni tynków – z delikatnym laserunkiem naśladującym patynę. Należy stosować farby krzemianowe ze względu na ich wysoką paroprzepuszczalność, matowy wygląd powłoki oraz głębię koloru.
 16. Hydrofobizacja powierzchni tynków. Na elewacjach należy zastosować dodatek biobójczy lub preparat handlowy z dodatkiem biobójczym. Zalecany jest produkt czysto silikonowy np. Funcosil®SNL.
- D. PRACE KONSERWATORSKIE STOLARKI DRZWIOWEJ, OKIENNEJ I JEJ OBRAMIENIA
1. Demontaż wtórnych materiałów: uzupełnień drewna, współczesnych zamków, gwoździ itp.
 2. Usunięcie wtórnych powłok farb.
 3. Dezynfekcja powierzchni drewna.
 4. Uzupełnienie ubytków w drewnie metodą flekowania lub kitowania w zależności od wielkości ubytku.
 5. Impregnacja drewna środkiem zabezpieczającym przed korozją biologiczną i erozją np. Sigmalife VS.
 6. Pokrycie powierzchni drewna impregnatem barwiącym np. Sigmalife DS Acryl lub farbą Sigma S2U Satin.

7. Naprawa, oczyszczenie i zabezpieczenie okuć i zawiasów farbą Sigma S2U Satin w kolorze ciemnoszarym lub w kolorze powłoki na drewnie.
8. Obramienie okna od strony wschodniej należy delikatnie oczyścić z farby olejnej, po określeniu zakresu występowania ubytków należy uzupełnić ubytki podłoża i wykonać imitację szkliwa z lakierów syntetycznych.

E. PRACE KONSERWATORSKIE WNĘTRZA

Tynki wewnętrzne

1. Dezynfekcja miejsc wzrostu mikroorganizmów.
2. Określenie zakresu występowania oryginalnych warstw tynku na ścianach, delikatne usunięcie wtórnych warstw tynku.
3. Określenie stopnia zachowania i zawilgocenia tynków oryginalnych. Ewentualne wzmocnienie oryginalnych tynków środkiem hydrofilnym na bazie estrów kwasu krzemowego zgodnie z instrukcją producenta.
4. Uzupełnienie tynków, stosując zaprawy drobnoziarniste, kładzione po formie, z odwzorowaniem nierówności oryginalnego podłoża.
5. Położenie nowej warstwy malarskiej w kolorze określonym na podstawie badań warstw malarskich.

Strop

6. Określenie stanu zachowania drewna w obrębie stropu.
7. Określenie występowania oryginalnych warstw malarskich na stropie, delikatne usunięcie wtórnych.
8. Odsłonięcie otworów wentylacyjnych i otworu na linę.
9. Uzupełnienie ubytków w warstwie malarskiej stropu na podstawie stratygrafii.

Posadzka

10. Po otrzymaniu wyników badań architektonicznych ewentualne wzmocnienie posadzki, wypełnienie dziury w posadzce odpowiednim materiałem.

F. PRACE KONSERWATORSKIE POKRYCIA DACHOWEGO I SYGNATURKI

1. Oczyszczenie pokrycia dachowego z mchów, porostów i innych zanieczyszczeń.
2. Określenie zakresu zniszczenia dachówek i przełożenie całości pokrycia dachowego z uzupełnieniem ubytków.
3. Uzupełnienie obróbek blacharskich na szczytach.
4. Przegląd obróbek w obrębie sygnaturki.
5. Przegląd stanu elementów drewnianych - uzupełnienie ubytków oraz impregnacja drewna żywicą akrylową.
6. Oczyszczenie z produktów korozji żelaznych elementów sygnaturki.
7. Zabezpieczenie powierzchni metalu farbą antykorozyjną (np. Temadur).
8. Pomalowanie farbą nawierzchniową w kolorze czarnym z wykończeniem półmatowym.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA

Fot. nr 1. Kaplica św. Jerzego. Elewacja północna.

Fot. nr 2. Kaplica św. Jerzego. Widok od strony zachodniej.

Fot. nr 3. Kaplica św. Jerzego. Ściana południowa i wschodnia.

Fot. nr 4. Kaplica św. Jerzego. Gzyms i dach od strony wschodniej .

Fot. nr 5. Kaplica św. Jerzego. Zniszczenia na szczycie elewacji południowej.

Fot. nr 6. Kaplica św. Jerzego. Stan zachowania pokrycia dachowego po stronie zachodniej.

Fot. nr 7. Kaplica św. Jerzego. Zniszczenia historycznego tynku na zwieńczeniu elewacji północnej.

Fot. nr 8. Kaplica św. Jerzego. Sygnaturka.

Fot. nr 9. Kaplica św. Jerzego. Zwieńczenie sygnaturki z przekrzywionym krzyżem.

Fot. nr 10. Kaplica św. Jerzego. Sygnaturka -dzwon.

Fot. nr 11. Kaplica św. Jerzego. Zawiesie dzwonu.

Fot. nr 12. Kaplica św. Jerzego. Lico ściany z widocznymi kilkoma powłokami farb.

Fot. nr 13. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie w miejscu ubytku ukazuje szarą warstwę farby,

Fot. nr 14. Kaplica św. Jerzego. Okno na elewacji północnej.

Fot. nr 15. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie powierzchni obramienia, Pod łuszczącą się niebieską

olejną farbą widoczna szklwiona powierzchnia kształtki.

Fot. nr 16. Kaplica św. Jerzego. Drzwi wejściowe na elewacji wschodniej.

Fot. nr 17. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie powierzchni drzwi - ozdobny zawias.

Fot. nr 18. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie powierzchni drzwi. Widoczne łuszczące się powłoki farb.

Fot. nr 19. Kaplica św. Jerzego. Fragment wnętrza. Widoczny strop drewniany i ściana.

Fot. nr 20. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie powierzchni drewnianego stropu.

Fot. nr 21. Kaplica św. Jerzego. Posadzka betonowa z ubytkiem, przez który widać pustkę.

Fot. nr 22. Kaplica św. Jerzego. Zbliżenie betonowej posadzki.